

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ**

**ЈЕЗИЦИ И КУЛТУРЕ
У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ
X/1**

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

НОВИ САД, 2022

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ЈЕЗИЦИ И КУЛТУРЕ У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ

X/1

Тематски зборник

Уреднице:
Снежана Гудурић
Јасмина Дражић
Марија Стефановић

Нови Сад, 2022

JEЗИЦИ И КУЛТУРЕ У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОПУ X/1
JEZICI I KULTURE U VREMENU I PROSTORU X/1
LANGUAGES AND CULTURES IN TIME AND SPACE X/1
LANGUES ET CULTURES DANS LE TEMPS ET DANS L'ESPACE X/1
SPRACHEN UND KULTUREN IN ZEIT UND RAUM X/1
ЯЗЫКИ И КУЛЬТУРЫ ВО ВРЕМЕНИ И ПРОСТРАНСТВЕ X/1
LINGUE E CULTURE NEL TEMPO E NELLO SPAZIO X/1
LENGUAS Y CULTURAS EN TIEMPO Y ESPACIO X/1
NYELVEK ÉS KULTÚRÁK IDŐBEN ÉS TÉRBEN X/1
JAZYKY A KULTÚRY V PRIESTORE A ČASE X/1
LIMBI ŞI CULTURI ÎN TIMP ŞI SPAȚIU X/1
ЯЗИКИ И КУЛТУРИ У ЧАСУ И ПРОСТОПУ X/1

Уреднице: проф. др Снежана Гудурић
проф. др Јасмина Дражић
проф. др Марија Стефановић

Техничке секретарке: мср Јована (Петровић) Марковић и мср Анђелка Гемовић
Издавач: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет
Суиздавач: Педагошко друштво Војводине, Нови Сад

За издавача: проф. др Ивана Живанчевић Секеруш
За суиздавача: Сања Риста

Академски одбор: проф. др Твртко Прћић
проф. др Владислава Гордић Петковић
проф. др Едита Андрић
проф. др Предраг Мутавцић
проф. др Славица Перовић
проф. др Јагода Гранић
проф. др Октавија Неделку
проф. др Давиде Астори
проф. др Жан-Пол Мејер
проф. др Михај Радан
проф. др Тијана Ашић
проф. др Татјана Ђуровић
проф. др Надежда Силашки
проф. др Љубица Влаховић
проф. др Игор Лакић
проф. др Сабина Халупка Решетар
проф. др Татјана Самарџија Грек
проф. др Ксенија Шуловић
проф. др Јелена Ајџановић

Рецензенти: проф. др Октавија Неделку, Универзитет у Букурешту, Румунија
проф. др Мира Трајкова, Универзитет „Св. Кирил и Методиј”, Скопље,
Северна Македонија
проф. др Давиде Астори, Универзитет у Парми, Италија

Лектура и коректура: аутори

Идејно решење корица: Mihai Bădescu

ISBN 978-86-6065-717-8

У Зборнику су штампани изабрани радови изложени на конференцији *Језици и културе у времену и простору 10*, одржаној онлајн 20. и 21. новембра 2021. године, као и други радови који по својој тематици и квалитету одговарају профилу Зборника.

Рецензенти појединачних радова:

Ајџановић Јелена, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Ајџановић Милан, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Ајџановић Наташа, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Андрић Едита, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Astori Davide, *Università di Parma, Italia*; Бабић Биљана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Бајовић Јелена, *Универзитет у Приштини, Косовска Митровица, Србија*; Бекар Мира, *Универзитет „Св. Кирил и Методиј”*, Скопје, Северна Македонија; Бијелић Татјана, *Универзитет у Бањој Луци, БиХ*; Биланџија Софија, *Универзитет у Београду, Србија*; Vlagoni Robert, *Sveučilište u Puli, Hrvatska*; Блатешић Александра, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Бодрич Радмила, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Богдановић Весна, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Бугарски Ранко, *Универзитет у Београду, Србија*; Валић Недељковић Дубравка, *Универзитет Црне Горе, Црна Гора*; Васић Вера, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Веселиновић Соња, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Веселевић Јерковић Селма, *Универзитет у Тузли, БиХ*; Видаковић Мирна, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Вилић Ивана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Влаховић Љубица, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Војводић Дојчил, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Вујин Бојана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Вујичић Никола, *Универзитет у Крагујевцу, Србија*; Вукадиновић Снежана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Вукотић Александра, *Универзитет у Београду, Србија*; Вукчевић Миодраг, *Универзитет у Београду, Србија*; Гак Драгана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Гвозден Владимир, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Гинић Јелена, *Универзитет у Београду, Србија*; Глушац Татјана, *Универзитет Унион, Србија*; Гордић Петковић Владислава, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Granić Jagoda, *Sveučilište u Splitu, Hrvatska*; Грковић-Мејдор Јасмина, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Грухоњић Динко, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Гудурић Снежана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Даниловић Јеремић Јелена, *Универзитет у Крагујевцу, Србија*; Делић Владо, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Деспих Ђорђе, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Дојчиновић Биљана, *Универзитет у Београду, Србија*; Драгићевић Рајна, *Универзитет у Београду, Србија*; Дражић Јасмина, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Дробњак Драгана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Ђаловић Јовић Марина, *Универзитет у Београду, Србија*; Ђерговић-Јоксимовић Зорица, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Ђорђевић Јасмина, *Универзитет у Нишу, Србија*; Ђоровић Данијела, *Универзитет у Београду, Србија*; Ђукановић Маја, *Универзитет у Београду, Србија*; Ђурић Жељко, *Универзитет у Београду, Србија*; Ђурић Љиљана, *Универзитет у Београду, Србија*; Ђурић Љубица, *Универзитет у Београду, Србија*; Ђурић Мина, *Универзитет у Београду, Србија*; Ђурић Пауновић Ивана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Ђуровић Татјана, *Универзитет у Београду, Србија*; Escher Christian, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Елаковић Ненадовић Ана, *Универзитет у Београду, Србија*; Ераковић Борислава, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Зарифовић Грковић Мирјана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Звекић-Душановић Душанка, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Зобеница Николина, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Ивановић Бранислав, *Универзитет у Београду, Србија*; Ивановић Ненад, *Институт за српски језик САНУ, Београд, Србија*; Изгарјан Александра, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Јаковљевић Бојана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Јаковљевић Младен, *Универзитет у Приштини, Косовска Митровица, Србија*; Јањић Марина, *Универзитет у Нишу, Србија*; Јерковић Јелена, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Јовановић Ана, *Универзитет у Београду, Србија*; Јовановић Ж. Владимир, *Универзитет у Нишу, Србија*; Јовановић Романца, *Завод за уџбенике, Нови Сад, Србија*; Јовић Бојан, *Институт за књижевност и уметност САНУ у Београду, Србија*; Јовић Ђаловић Марина, *Универзитет у Београду, Србија*; Кавгић Александар, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Каличанин Миленка, *Универзитет у Нишу, Србија*; Кашић Зорка, *Универзитет у Београду, Србија*; Кесић Далибор, *Универзитет у Бањој Луци, Босна и Херцеговина*; Кличковић Далибор, *Универзитет у Београду, Србија*; Кнежевић Јелена, *Универзитет Црне Горе, Црна Гора*; Кнежевић Љиљана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Ковачевић Ervin, *Internacionalni univerzitet u Sarajevu, BiH*; Ковачевић Зорица, *Универзитет у Београду, Србија*; Комароми Бојана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Кример Габоровић Сања, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Лазих Коњик Ивана, *Институт за српски језик САНУ, Београд, Србија*; Лакић Игор, *Универзитет Црне Горе, Црна Гора*; Лалић-Крстин Гордана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Лендак Кабок Каролина, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Леовац Данко, *Универзитет у Београду, Србија*; Лојаница Марија, *Универзитет у Крагујевцу, Србија*; Лончар Раичевић Александра, *Универзитет у Нишу, Србија*; Лопичић Весна, *Универзитет у Нишу, Србија*; Лубурић-Цвијановић Аријана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Lujčić Rea, *Sveučilište u Zadru, Hrvatska*; Ljevo-Ovčina Amela, *Univerzitet u Sarajevu, BiH*; Ljubčić Maslina, *Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska*; Максимовић Горан, *Универзитет у Нишу, Србија*; Malita Ramona, *Universitatea de Vest din Timișoara, Romania*; Маринковић Мирјана, *Универзитет у Београду, Србија*; Ма-

рић Биљана, *Универзитет у Београду, Србија*; Марићевих Балаћ Јелена, *Универзитет у Новом Сагу*; Маричић Гордан, *Универзитет у Београду, Србија*; Маричић Месаровић Сања, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Марјановић Саша, *Универзитет у Београду, Србија*; Марковић Желько, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Marković Irena, *Sveučilište u Zadru, Hrvatska*; Марковић Јордана, *Универзитет у Нишу, Србија*; Марковић Маја, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Мелић Катарина, *Универзитет у Крагујевцу, Србија*; Микетић Суботић Сања, *Универзитет у Приштини, Косовска Митровица, Србија*; Мијушковић Марија, *Универзитет Црне Горе, Црна Гора*; Милановић Желько, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Милић Мира, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Милић Милосављевић Снежана, *Универзитет у Нишу, Србија*; Милорадовић Софија, *Институт за српски језик САНУ, Београд, Србија*; Миљковић Ивана, *Универзитет у Нишу, Србија*; Мишић Илић Биљана, *Универзитет у Нишу, Србија*; Младеновић Радивоје, *Универзитет у Крагујевцу, Србија*; Molnar Draženka, *Sveučilište „J. J. Strossmayer”, Osijek, Hrvatska*; Мутавчић Предраг, *Универзитет у Београду, Србија*; Недељковић Даница, *Универзитет у Крагујевцу, Србија*; Нешић Павковић Милена, *Универзитет у Крагујевцу, Србија*; Никчевић Багрићевић Александра, *Универзитет Црне Горе, Црна Гора*; Новаков Предраг, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Озер Кагалин, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Павловић Слободан, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Панић Кавгић Олга, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Папаз Младен, *Филозофски факултет, Пале, БиХ*; Пауновић Зоран, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Пејовић Анђелка, *Универзитет у Београду, Србија*; Перовић Славица, *Универзитет Црне Горе, Црна Гора / Универзитет Унион, Србија*; Petete Timothy, *University of Central Oklahoma, USA*; Пешикан Љуштановић Љиљана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Пижурица Маго, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Половина Наташа, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Поповић Наташа, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Продановић Станкић Диана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Прћић Твртко, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Радан Н. Михај, *Заједни универзитет у Темпешвару, Румунија*; Радельковић Иван, *Универзитет у Сарајеву, БиХ*; Радић Бојанић Биљана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Радовановић Драгана, *Институт за српски језик САНУ / Универзитет у Приштини, Косовска Митровица, Србија*; Радуловић Ифигенија, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Радуловић Милица, *Универзитет у Нишу, Србија*; Радусин Бардић Наташа, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Рајић Сузана, *Универзитет у Београду, Србија*; Rajević Selma, *Univerzitet „Džemal Bijedić”, Mostar, BiH*; Рељић Митра, *Универзитет у Приштини, Косовска Митровица, Србија*; Ристивојевић-Рајковић Наташа, *Универзитет у Београду, Србија*; Ристић Гордана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Ристић Стана, *Институт за српски језик САНУ, Београд, Србија*; Runtić Sanja, *Univerzitet u Osijeku, Hrvatska*; Савић Свенка, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Самарџија-Грек Татјана, *Универзитет у Београду, Србија*; Сикимић Биљана, *Балканолошки институт САНУ, Београд, Србија*; Силашки Надежда, *Универзитет у Београду, Србија*; Симић Зоран, *Институт за српски језик САНУ, Београд, Србија*; Симовић Весна, *Универзитет у Нишу, Србија*; Sokolića Alma, *Univerzitet u Sarajevu, BiH*; Spahić-Šagolj Edina, *Univerzitet u Sarajevu, BiH*; Средојевић Дејан, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Стаменковић Душан, *Универзитет у Нишу, Србија*; Станишић Вања, *Универзитет у Београду, Србија*; Станковић Станислав, *Универзитет у Приштини, Косовска Митровица, Србија*; Станојевић Веран, *Универзитет у Београду, Србија*; Степанов Страхиња, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Стефановић Марија, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Стикић Биљана, *самостални истраживач, Србија*; Стојановић Пантовић Бојана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Стојичић Виолета, *Универзитет у Нишу, Србија*; Стојичић Војкан, *Универзитет у Београду, Србија*; Стојковски Борис, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Танасић Срето, *Институт за српски језик САНУ, Београд, Србија*; Tekešinović Lejla, *Univerzitet u Sarajevu, BiH*; Тешић Гојко, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Томин Светлана, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Топалов Јагода, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Трајковић Татјана, *Универзитет у Нишу, Србија*; Тривић Анета, *Универзитет у Крагујевцу, Србија*; Uscatu Miliana, *Universitatea din Vest, Timișoara, Romania*; Fetić Mustafa, *Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru, Srbija*; Филиповић Јелена, *Универзитет у Београду, Србија*; Филиповић Ковачевић Соња, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Хаџи Пожгај Весна, *Универзитет у Љубљани, Словенија*; Халупка Решетар Сабина, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*; Цакелић Весна, *Универзитет у Београду, Србија*; Ćengić Nermina, *Univerzitet u Sarajevu, BiH*; Чолак Бојан, *Институт за књижевност и уметност, Београд, Србија*; Шуваковић Александра, *Универзитет у Београду, Србија*; Шуловић Ксенија, *Универзитет у Новом Сагу, Србија*.

САДРЖАЈ

Предговор	7
I ЈЕЗИК, КУЛТУРА, ТРАДИЦИЈА	9
JERZY BARTMIŃSKI , <i>Cultural Linguistics (Ethnolinguistics) and Linguoculturology as Two Research Perspectives. A Voice in the Discussion on the Relationship Between “Language” and “Culture”</i>	11
ЈЕЛЕНА Р. БАЈОВИЋ, Концепт „своје : туђе / Црногорци : Турци” у Његошевом <i>Шћепану Малом</i> из транслатолошке перспективе	17
ALEKSANDRA BLATEŠIĆ – SANJA MARIČIĆ MESAROVIĆ, Simbolika ‘anđela’ u leksici i frazeologiji italijanskog, španskog i srpskog jezika.....	29
МЕРИМА КРИЈЕЗИ – ПРЕДРАГ МУТАВЦИЋ, Албанске и грчке номиналне конструкције с белом бојом.....	39
SANJA KRIMER-GABOROVIĆ, Pilot istraživanje o srpskim osnovnim nazivima za boje prema testu izdvajanja i u odabranom frekvencijskom rečniku.....	53
MARTHA LAMPROPOULOU – ANTONINA KOSTIĆ, Stylistics in Comics: a Case study of Interjections in Two <i>Asterix and Obelix</i> Comics in Greek and Serbian	65
РАДМИЛО Н. МАРОЈЕВИЋ, Српски и оријентални етнокултурни концепти (Из компаративне и дијахроне перспективе).....	77
ЈОВАНА МАРЉЕТА, <i>Žene i muškarci</i> u srpskoj i francuskoj frazeologiji	97
МИРЈАНА МАТОВИЋ – САЊА МАРИЧИЋ МЕСАРОВИЋ, <i>Bella ciao</i> у серији <i>La casa de papel</i> : симбол отпора у савременом шпанском медијском контексту.....	107
ТАЊА МИЛОСАВЉЕВИЋ, Лингвокултуролошки и лексикографски опис концепта <i>ipex</i> у српском призренском говору	117
МАША З. ПЕТРОВИЋ ГУЛАНИЧИЋ, Модификовање паремија посредством механизма замене елемената у новинском дискурсу шпанског и српског језика	127
ДРАГАНА РАДОВАНОВИЋ – АНА МАКИШОВА, Словачко-српске везе на примеру свадбене терминологије	137
МИХАЈЛО ФЕЈСА – ЗИНАИДА БУДИНСКИ, Лексичко-семантичко поље боје у русинском, српском и енглеском језику – основни називи за боје	147
ЂУРЂИНА ШИЈАКОВИЋ МАИДАНИК, Тканина у покрету: кодиране поруке Медеје и Филомеле	155
II ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА.....	165
МАРИНА ЈУРИШИЋ, Нешто о предлогу <i>близу</i> у српским народним говорима.....	167
БРАНКИЦА МАРКОВИЋ, Повртарска лексика села Крушедола у Срему	179
МИРЈАНА ПЕТРОВИЋ-САВИЋ, О хидронимима у Јадру.....	195
БИЈАНА М. САВИЋ, Из лексике одијевања у Великом Блашку (код Бањалуке).....	205
САНДРА САВИЋ, Из ономастике Заплања – микротопонимија заплањског села Тасковићи	217

АНА САВИЋ-ГРУЛИЋ – ЈОВАНА БОЛОВИЋ, Из пастирске лексике југоисточне Србије	227
ЗОРАН СИМИЋ, Падежни формализатори просторне супралокализације у херцеговачко-крајишким говорима	237

III КОГНИТИВНА ЛИНГВИСТИКА

JELENA BILJETINA, Jestli ili ne jesti – pitanje je sad: pojmovne metafore sa glagolima jedenja u engleskom i srpskom	251
TATJANA ĐUROVIĆ – NADEŽDA SILAŠKI, The <i>Natural Disaster</i> Metaphor in the Conceptualisation of Crisis in News Media Discourse	263
MIRJANA ZARIFOVIĆ GRKOVIĆ, Konceptualizacija <i>lenjosti</i> u frazeologizmima nemačkog i srpskog jezika.....	273

IV ЈЕЗИК, ГОВОР И ГРАМАТИКА

DANIJELA BAVIĆ – DORJAN HAJDU, Glagoli s partikulom <i>över</i> u savremenom švedskom jeziku	283
ВИШЊА ВИШЊЕВАЦ, Прилог проучавању синтаксе двоструких падежа: двоструки акузатив у староруском и његови преводи на савремени српски језик.....	293
JELENA VLAŠIĆ DUIĆ – IVANA GUSAK BILIĆ, Utjecaj prozodijskih sredstava na razumijevanje sadržaja.....	303
MILANA DODIG – VALENTINA TULOVIĆ, Francuska i srpska glagolska vremena u žurnalističkom diskursu vezanom za pandemiju kovida	313
6 SVETLANA ZDRAVKOVIĆ – SLOBODAN JOVIČIĆ, Percepcija multimodalne verbalne ekspresije: psihološke opservacije.....	325
MARIA-ZOICA BALABAN, Expresii ale spațialității verticale în imaginarul lingvistic românesc	339
NINA ILIĆ – MILORAD MILJKOVIĆ, Glagoli sa postfiksom <i>-ся</i> u ruskom jeziku i njihovi prevodni ekvivalenti u srpskom i engleskom	347
ЈЕЛЕНА ЈАЉОВИЋ, Вредности неких глаголских облика у француском и српском језику економије	363
АНА КРСТИЋ, Конгруенција код немачких говорника српског као наслеђеног језика: координиране и паукалне синтагме	373
ТВРТКО ПРЋИЋ, Osavremenjeni pristup englesko-srpskom leksičkom pozajmljivanju: principi i primene	387
АНКА РАЂЕНОВИЋ – МАЈА БАЊИЋ ЋОСИЋ, Позиционирање перфекта у модерном грчком језику и његови преводни еквиваленти на српском	423
DIANA RISTIVOJEVIĆ, Partikula <i>schon</i> u semantičkoj i sintaksičkoj realizaciji kao partikula stepenovanja, fokusna partikula i rečenični ekvivalent.....	431

ТАЊА МИЛОСАВЉЕВИЋ

ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКИ И ЛЕКСИКОГРАФСКИ ОПИС КОНЦЕПТА *ГРЕХ* У СРПСКОМ ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ*

Задатак овога рада је интерпретација аксиолошки и културно маркираног концепта *грех*, као једног од базичних концепата духовне традиционалне културе призренских Срба, применом метода руске дијалекатске лингвокултуролошке школе. Истраживање је засновано на грађи *Збирке речи из Призрена* Димитрија Чемерићића, која представља релевантан извор за лингвокултуролошка проучавања дијалекатске лексике, с обзиром на чињеницу да доноси важне језичке и вањезичке информације из свих сфера живота у старом Призрену. Јединице датог концепта анализирани су с когнитивно-семантичког и лингвокултуролошког аспекта како би се издвојили елементи који садрже културне компоненте значења и одражавају вредносни систем и карактеристике менталитета говорне заједнице. Анализа језичке објективизације, семантичких и концептуалних елемената концепта *грех* у српском призренском говору подразумева укључивање лингвистичких и екстралингвистичких ознака као носилаца лингвокултурне специфике поимања греха у језичком сазнању призренских Срба с краја 19. и почетка 20. века. Лингвокултуролошки опис помаже утврђивању модела лексикографског описа концепта у будућем дијалекатском лингвокултуролошком речнику.

Кључне речи: концепт *грех*, српски призренски говор, лингвокултурологија, лексикографија

1. У словенској лингвистици последњих година активно се истражују национални и регионално обележени концепти културе и описује се њихова реализација у језичкој слици света са становишта лингвокултурологије и лингвокултуролошке лексикографије. Најзначајнији фрагменти стварности, који су у корелацији са друштвено-историјским искуством и вредносним системом једног народа, дефинишу се као културни концепти. Реконструисање појединих фрагмената дијалекатске језичке слике света са антропоцентричког становишта омогућило нам је дубљи и свеобухватнији приступ дијалекатском лексичком систему, пре свега као феномену који је истовремено и производ и репрезент културног наслеђа, при чему је детектовање културно маркиране лексике кључ за разумевање концепата традиционалне културе.

1.1. Наш циљ је актуелизација антропоцентричког принципа у српској дијалектској лексикологији и лексикографији, на примеру описа садржаја и структуре концепта *грех* у језичкој свести носилаца српског призренског говора. Наш задатак је лингвокултуролошка интерпретација аксиолошки и културно маркираног концепта *грех*, као културне константе и једног од базичних концепата духовне традиционалне културе призренских Срба и његов лингвокултурни лексикографски опис. Овакав тип лексикографског описа дијалекатског материјала до сада није примењиван у домаћој лексикографији, тако да ћемо у раду покушати да представимо модел могуће репрезентације концепата културе у лингвокултуролошком речнику народних говора. Антропоцентрички приступ дијалекатској лексички обавезује нас да јединице датог концепта најпре анализирамо с когнитивно-семантичког и лингвокултуролошког аспекта како бисмо установили његову структуру и издвојили елементе који садрже културне компоненте значења и одражавају вредносни систем и карактеристике менталитета дате говорне заједнице. Лексикографски опис репрезентативних јединица концепта подразумева укључивање лингвистичких и екстралингвистичких ознака као

* Овај рад финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2022-14 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

носилаца лингвокултурне специфике поимања греха у језичком сазнању призренских Срба с краја 19. и почетка 20. века.

1.2. Опис основних смисаоних компоненти концепта *грех* представљених у призренској народној традицији заснован је на грађи *Збирке речи из Призрена* Димитрија Чемерицића, која представља релевантан извор за лингвокултуролошка проучавања дијалекатске лексике, с обзиром на чињеницу да садржи важне језичке и ванјезичке информације из свих сфера живота у Призрену с краја 19. и почетка 20. века. Инспиративним нам се учинило поимање греха у призренској традиционалној култури с обзиром на мултиетичност и мултиконфесионалност средине, на основу чега претпостављамо да је концепт греха у српском призренском говору с краја 19. и почетка 20. века садржајно и структурно комплексан и да су у његовом лексичком и семантичком слоју уграђени елементи претхришћанске, хришћанске и исламске традиције, као и културне компоненте деса-кразације овог појма у свакодневном животу и комуникацији.

1.3. Религиозни фактор има посебан статус у животу и култури народа. Религија обликује филозофску и наивну свест етноса, учествује у формирању националног погледа на свет, вредносног система, образаца понашања и одлика менталитета, који се манифестују у религиозној слици света конкретне заједнице одговарајућим језичким средствима. Истраживања односа језика и религије интензивирају се крајем прошлог и почетком овог века најпре у немачкој науци. За овакав тип интердисциплинарног проучавања формиран је и прихваћен термин *теолингвистика*. Веома брзо се нови термин актуелизује у Пољској, Украјини, Русији, Словачкој и Србији (Бајић 2013: 103). Детаљан преглед теолингвистичких истраживања у словенској и домаћој науци даје К. Кончаревић (Кончаревић, Гадомски 2014; Кончаревић 2013, 2021), са закључком да се теолингвистика на српском језичком подручју развија у различитим правцима, обухватајући скоро све врсте истраживања које су уочене у другим словенским земљама (Кончаревић 2021: 236). Појава монографских студија К. Кончаревић, И. Кнежевић и Н. Вуловић и докторских дисертација Р. Бајић и И. Кнежевић означила је крај конститутивне и почетак развијене фазе теолингвистичких истраживања српског језика у монолингвалној и конфронтационој перспективи (Кончаревић 2021: 236–237). За наше проучавање од велике су користи лингвокултуролошка истраживања *Српска фразеологија и религија* (Вуловић 2015), *Концепти «грех» као гео језичке слике света код Срба и Руса* (Керкез 2007), *О стереотипу вере из ула вербално-асоцијативне система руској и српској језика и Стереотипу духовности у језичкој свести говорника руској и српској језика (на материјалу асоцијативних речника)* (Петровић: 2015а, 2015б). Новину у нашем раду представља примена метода лингвокултурне концептологије и лингвокултурне лексикографије на дијалекатски материјал српског лексичког фонда.

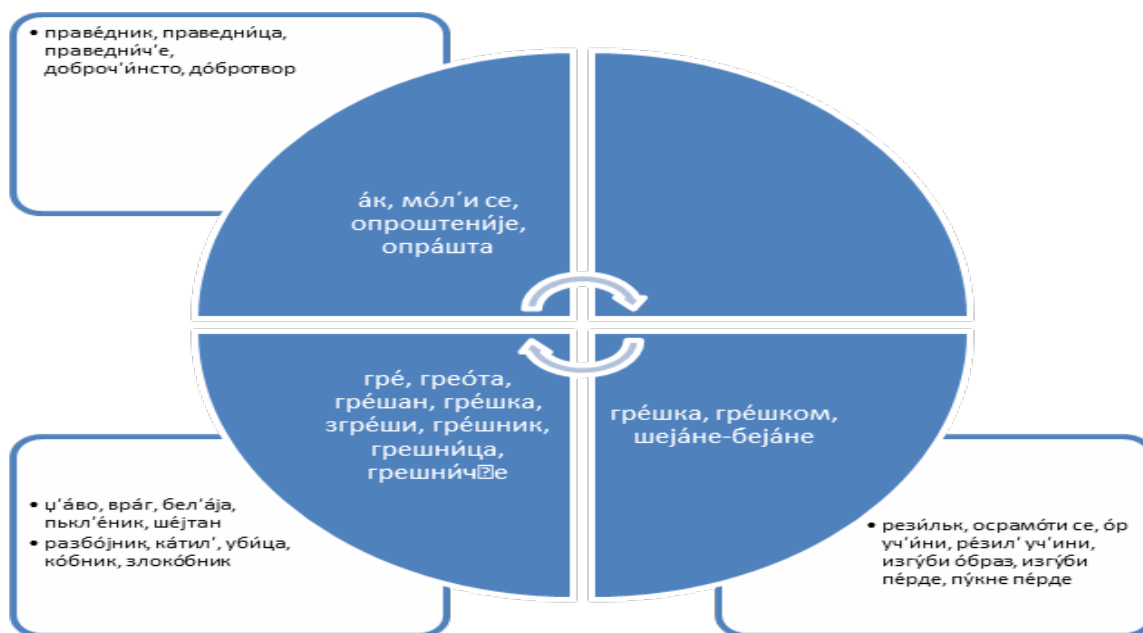
2. У констелацији појмова из сакралне сфере концепт греха један је од главних концепата хришћанске етике (Толстој 2000). У руској литератури концепт *грех* одређује се као лингвокултурни религиозно-етички социорегулативни концепт (Ваховска 2012) и представља кључни елемент религиозне слике света (Басиров, Сапронова 2017; Боброва 2017).¹

Лингвистичко тумачење греха истиче његов универзални карактер, религиозно-етичку природу и културну детерминисаност, која узрокује варирање садржаја греха у религиозном и световном сегменту хришћанске слике света. Лингвокултуролошка анализа концепта *грех* обухвата вербалну експликацију и когнитивно-семантичку интерпретацију, укључујући илустративну зону и ванјезичке информације које садржај концепта пуне културним компонентама.

¹ У Москви је 2000. године објављен зборник радова посвећен концепту греха у словенској и европској културној традицији (*Концепт греха в славјанској и еврейској културној традицији*. Сборник статей. Сэфер. Академическая серия. Выпуск 5. М., 2000).

2.1. Реконструкција концепта *īrex* у језичкој слици света српског призренског говора с краја 19. и почетка 20. века, као што смо већ истакли, заснива се на лексикографском материјалу *Збирке речи из Призрена* Димитрија Чемерицића. Материјал, осим лексичког и значењског слоја, потврђеног аутентичним колоквијалним дискурсом, нуди богат екстралингвистички садржај религиозног и етнографског карактера. Забележени подаци истраживачу омогућавају свеобухватан увид у модел поимања греха призренске језичке личности са временском дистанцом од једног века. Позиција концепта *īrex* у призренској слици света детерминисана је израженим верским фактором као основним националним обележјем у Османском царству.

2.2. Реконструисање концепта *īrex* у српском призренском говору почива на лексичко-семантичкој структури концепта која реализује основне концептуалне ознаке традиционалног поимања греха и може се представити у виду поља са позитивним и негативним полом. Појмовни стожери негативног пола су ‘грех’ – сагрешење о Божји закон, за које је човек кажњен „од Бога” страдањем, и ‘греота’ – сагрешење о људски закон, социјално-морални преступ због којег човек подноси срамоту. Овом сегменту поља припадају носиоци греха – грешни људи и демонска сила која човека „нагони на грех” – ђаво. Позитивни идеографски знаци су ‘покајање’ и ‘опроштај’ који воде „исцељењу” и духовној трансформацији грешник – праведник. Поимање греха у свести призренске језичке личности у основи не одступа од традиционалних представа о греху и казни, богу и ђаволу заснованим на народном моралу, у којима се манифестују митолошки елементи перцепције света и човека, веровање да човек сваким својим поступком и деловањем може нарушити равнотежу света и изазвати негативне последице (Вуловић 2015: 268).

3. Језгро концепта у испитиваном говору чини доминанта *īrџ* са својим деривационим гнездом *īrџџта*, *īrџшан*, *īrџино*, *зīrџши*, *īrџшник*, *īrџшница*, *īrџшничџе*. Језгрени репрезенти својим семантичким садржајем упућују на дуалну природу концепта – религиозну и световну, реализујући значења у оба домена, и овом особинџ не одступају у већој мери од уобичајених представа о греху у многим традиционалним и савременим хришћанским и нехришћанским културама (Панџва 2000; Џенџџа 2002; Семухина 2008; Ваховска 2012; Молодих, Леџнтџџџа 2018; Радбил', Сајџин 2019).

3.1. Стожер концепта, реч *гре*, у српском призренском говору реализује искључиво хришћанско значење и у најужем смислу односи се на непоштовање верских, црквених норми (*Аи'ија је, ња се ч'ува од свакога греа* – *Омрси се у Стираину недел'у, ње њаде у гре* – *Гре' је њој шњо ч'иниши* – *Смрјини гре'уч'ини шњо оштури њакву жењу*). Религиозни семантички оквир проширује се етичком димензијом, обухватајући теже прекршаје хришћанских моралних начела (*Пош-Ц'ура живеја у гре' држач'и милоснију* – *Мало л'и греове носи на душу њај арамија?* – *Свејено ја којка њај гре' њеџов* – *С шол'ико греове на душу неч'е умре док не исцеја три'јорјана* – *За гре шњо беше учинила, обрекнала се да однесе једно кандило у Свеју Бојородију* – *Теј њеџове греове не се л'егаф* – *И најред се ч'инеу греови, ама не'ка сџ шњо се ч'иниф* – *Ошрошти ми, боже, гре шњо зборим њако* – *Пере шјује греове* – *На моју душу гре!*). Значењска структура лексеме *гре* задржава се у теолошкој сфери концепта, развијајући се на два религиозна плана – на плану формалног огрешења о верске прописе и на дубљем нивоу духовног сагрешења, односно моралног посрнућа. Семантичку особеност номината концепта овде представља одсуство световних концептуалних ознака 'неисправан, погрешан поступак', 'преступ', 'погрешка', који обележавају национално поимање лексеме *грех* у речницима савременог српског језика (РСАНУ; РМС). Сакрализација погрешака у свакодневном животу могућа је последица снажног упоришта у православним начелима којима се регулишу понашајни обрасци као чврстој заштити и одбрани идентитета Срба у мултиконфесионалној патријархалној призренској заједници.

Илустрације из непосредног говора нуде ширу слику концептуализације духовног сагрешења. У устаљеним синтагматским спојевима и комуникативним секвенцама читава се народна концепција греха, манифестују опште појмовне метафоре засноване на бинарним опозицијама светло – тамно, горе – доле, љубав – разврат, истина – лаж, као и специфичне когнитивне ознаке:

1. грех је свесно огрешење о религиозни и морални закон (*(у)чини гре*);
2. грех је доле – мрачни понор у који се (про)пада, пут ка ђаволу услед непоштовања верских прописа (*њага у гре*);
3. грех је терет који се носи на души (*гре на душу*);
4. најтежи грех (*смрјини гре*) је огрешити се о човечност;
5. грех је прељуба, недозвољени љубавни однос (*живи у гре*);
6. грех је изговорена тешка реч, увреда, клевета (*Гре' шњо зборим њако*);
7. грех је сада, актуелни историјски тренутак је пун грехова (*И најред се ч'инеу греови, ама не'ка сџ шњо се ч'иниф*);
8. грех се материјализује, постаје видљив, али није за гледање (*Теј њеџове греове не се л'егаф*);
9. грех је предмет који се прихвата или преузима од другог (*На моју душу гре*);
10. грех је персонификована зла сила која оном који га чини не да мира (*Свејено ја којка њај гре' њеџов*);
11. греха се треба чувати (*Аи'ија је, ња се ч'ува од свакога греа*);
12. грех се може искупити даривањем цркви (*За гре шњо беше учинила, обрекнала се да однесе једно кандило у Свеју Бојородију*);
13. за опроштај греха моли се Богу (*Ошрошти ми, Боже, гре*);
14. најтежа казна за грех је тешка и спора смрт (*С шол'ико греове на душу неч'е умре док не исцеја три'јорјана*).

3.2. Световни аспект објективизује се у лексичком значењу синонима *греошја*, који се у религиозном значењском слоју изједначава са садржајем кључне речи концепта *гре* (*Уч'ини греошју, омрси се* – *Мене на греошју, њебе на срамошју*), али семантички излази из основне сфере и шири перспективизацију на објективну слику стварности, укључујући категоријалне ознаке негативне емоционалне оцене:

1. 'физичко насиље' (*Не'л'и шји је греошја да ја бијеш шол'ико?*);

2. ‘недостатак, мана’/ ‘туга, јад’ (*Зірбија се, уч’унија се о[г] два’каїа, да іа не поїл’егаи од іреоїте*);
3. ‘материјална штета’ (*Греоїта за шол’ико рабоїту, шол’ико муку моју. – Греоїта за шеј іаре шїо оїтидоїше у нішїо*).

Наведене компоненте, са истим или модификованим елементима, и варијанте претхришћанске семантике ‘погрешан’, ‘неправилан’, ‘нетачан’ (Скок I: 617) употпуњују примарно значење деривата профаном семантиком, при чему се концептуални опсег проширује на свакодневни живот и поприма лингвокултурне специфичности призренске дијалекатске личности, вербализован лексичким јединицама:

іреішан / іреішн 1. који чини грехове, који има грехове (*Гробніч’и се саї іреішан ч’овек. – Сви’смо іреішни, само тосіод бої шїо неје іреішн. – У шој време од њеїа по’ іреішоїа ч’овека немаїо у ч’аршїју. – Грешник іреішни!*) 2. који изазива сажаљење, јадан, бедан (*Греішан он, посіпрада и проїаде на іра’боїа. – И њеїа іреішоїа жаїим шїо умре іако млаї, ама по’ више жаїим іуј іреішну му маїтер шїо доч’ека да іу изїори іаї оїењ, да іа изїуби месїо да іа ожесїи. – И шој іреішніч’е іреішно осіаде іако сакаїо*). 3. погрешан, неправилан, нетачан (*Бемо поїшл’е по іреішан іуїї, іе се вратїисмо до бл’изо Л’уїшоїлав да искоч’имо на іраф іуїї. – На јену ч’арайу іу су іреішне и іраїа и лоза. – Бројање іу бїло іреішно док сновиала основу*).

іреішно 1. чинећи грех, неправду (*Греішно је да се мрси у Вел’ике посіте*). 2. јадно, бедно (*Греішно му и шој живување ка суокрл’е*). 3. погрешно, нетачно (*Таблицу си наїисаїа іреішно, бриши, іа наїиши јоїеї, ама оїварај оч’и*).

іреішник 1. онај који чини грех, грешан човек (*Гол’ем іреішник је, неч’е умре док не исцїеїа іри јорїана. – Де ч’е іи дуїа, море іреішніку іреішни?*). 2. јадник, несрећник. (*Дамлосаїа се іреішник, іа је муч’ан. – Жаї’им шоїа іреішніка даїка-Симу шїо осіаде суокрл’а ка му умре и жена*).

іреішніца 1. грешна, непоштена жена (*Теїзи іреішніце неч’е помоїне ни шој шїо іде сваки дњ у цркву. – Васил’іеза-Анї’ушн неч’аја да држи жесну іреішніцу, іе іу оїтурија. – Греішніца, мори, брої се у девојке, а овамо заїтруднела*). 2. јадница, несрећница (*А она, іреішніца, іуј једну уздаїу шїо имала, шој деїте. – Њоїзи іреішніце јено деїте барем да іу се уздржа*).

іреішніч’е 1. грешно дете (*Куку шїо іреішніч’е бїло шој Ч’орїескіно, іује шїо му дої’е на усїа, а мрївїца, а свеца, а боїа, а шїо не!*). 2. јадниче (*Болно је, іреішніч’е, јої од зїмус. – Како је сїе оному Данкіному іреішніч’еїту шїо беше искршїло ноїу?*).

зїреіши 1. учини грех према Богу; огреси се о кога (*Шїо сам зїреішила Боїу да ме овако...*). 2. погреси, начини грешку (*Ако зїреіши још јенїуї, че іе убијем*).

Слојевитост концепта огледа се у полисемантичкој структури изведених језгрених конституената *іреішан*, *іреішно* који трансформишу примарни духовни садржај („који чини грех, неправду”, „чинећи грех, неправду”) у телесну оскрнављеност која изазива сажаљење околине. Квалификација обogaљеног човека јединицом из религиозне сфере одражава традиционални поглед на свет носилаца говора и веровање да је физички недостатак, као и душевна бол божја воља коју човек мора да носи и подноси. Таква особа перципира се као јадна, бедна, несрећна, а доминантна емотивна денотативна компонента је сажаљење. Субјективна емоционална оцена исказана је удвајањем придева и именице *іреішник іреішни*, *іреішніч’е іреішно*, којима се наглашава интензитет преступа или патње. У религиозном поимању света старих Призренаца људи су грешна бића, једино је Бог безгрешан. Степену сагрешења пропорционална је божја казна, а у разговорном дискурсу откривамо да је казна повезана са смрћу и загробним животом – то је спора смрт услед тешке болести и непокретности и да грешна душа не налази мир ни на овом ни на оном свету. Отуда међу Призренцима веровање да се вампири само грешан човек (*Гробніч’и се саї іреішан ч’овек*).

Секуларизација значења интензивно је испољена у номинацијама грешних особа, заснована на супротстављености божјег и земаљског принципа у човеку, односно душе као носиоца греха према Богу и људима и тела као контејнера греха (Боброва 2017) и симбола пролазности и

пропадања. Дуални принцип људске природе која душом тежи уздицању ка Богу, а телом земљи од које је човек створен, фиксиран је у религиозној, културној и језичкој свести српске прирзренске линчности и манифестује се у семантичкој структури јединица *трешник*, *трешница*, *трешнич'е*, при чему садржај варира у зависности од моционог знака. Диференцијација је очигледна у поимању грешности код мушкараца, жена и деце. Опште схватање греха као нарушавање религиозних и моралних закона приписује се мушкој одраслој особи. Жена је грешна ако је непоштена, неморална у сексуалном смислу, развратна, а грех детета је обично вербални преступ (хули на Бога и свеце, псује и понаша се непримерено узрасту). Градација је уочљива у прототипичним грешним облицима понашања одраслих и деце, односно мушкарца и жене, што представља значајну културну информацију. Лингвокултурне специфичности испољавају се и на секундарном, профаном нивоу значења ових лексема, где се родно различито третирају јад и несрећа. Стереотипни „грешни људи” су мушкарац без игде икога свог (*суокрл'а*), мајка која изгуби дете и болесно дете, који као страдалници, носиоци прародитељског греха изазивају колективно сажаљење. У садржај је имплицитно уткана емоционална компонента којом је изражено саосећање али и скривена побуна против божје воље и неправедне казне.

У Чемерицићевом речнику регистрован је свршени облик глагола *трешити*, чији садржај најексплицитније илуструје секуларизацију појма *трех*. На религиозно-етичком плану онај који *зрешити* „начини грех према Богу или се огрешити о кога због чега га стиже божја казна”. У световном домену *зрешити* значи начини грешку, погрешити (у свакодневним животним активностима) због чега бива кажњен од стране другог човека (трпи увреду, претње, насиље, изопштавање из заједнице). Овим значењем глагол се приближава центру концепта, ка којем се терцијалном семантиком померају *трешан* и *трешно*, где се идентификују са јединицама *трешка*, *трешком*, *бејана*, *шејане-бејане*, које потпуно излазе из религиозног оквира и ситуирају се у домен профаног, чија су главна концептуална обележја:

1. ‘погрешка, пропуст’ (*Моја трешка је шито не дооди, забраија сьм да та викам. – Ч'е уч'иниши трешку ако не та послушаши. – Навал'исмо да му ойростити иуј трешку и она му ойростити. – Гл'едав да му нацју шејане-бејане, па да та микнев од м'естито. – Нац'оше ту шејане-бејане и нацудише ту. – Како пако, нац'оше му шејане-бејане ше та штурише у чуштинку (затвор));*
2. ‘одступање од правилног, тачног, уобичајеног’ (*Њојно шкаће никьд неје без трешке. – Тај сел'бен има трешку б'ши на сред-среде. – Добија двојку, проиис му бија иун трешке);*
3. ‘мана, недостатак’ (*На ј'ено око има трешку, ше не види добро. – Тај девојка је и луцка, и л'една и работина, трешка ту је са ш'ој шито д'ш'ка. – Ноч'ала та, наодила му трешку шито је ш'ако мицак у бој. – Ич'метш, мори, шито ш'ејзи Крст'инице ни ј'ено д'еше неје без бејане. – Беана му је шито и'тра комор. – Тејзи девојке мож л'и ту нац'еш беану?);*
4. ‘случајно, нехотице’ (*Како казујеф, он трешком б'еше убија ш'ота човека. – Грешком ели не, ш'еке ч'овек из'уби л'аву. – Зло је зло и трешком кьд се уч'ини).*

3.3. Периферија негативног пола концептуалног поља грана се у два правца. Један сегмент значењски је ближи религиозном огрешењу и у вези је са основним симболом греха – ђаволом, који је у испитиваном говору означен низом синонима: *и'аво*, *враи*, *бел'ја*, *и'кленик*, *шејшан* (*Уз'еја та враи у своје руке*). Персонификована зла сила која увлачи у грех имплицитно је присутна у садржају именована преступника и одметника и од божјег и од земаљског закона: *арам'ија*, *кашшл'*, *убица*, *лавоједан*, *лавоједник*, *лавојешник*, *мац'ушница*, *кобник*, *злокобник*, код којих је присутна концептуална веза ‘грех—злочин’. Са друге стране стоје вербални репрезенти огрешења о човечност, правду, морал, част, поштење: *резил'к*, *и'оруја се*, *ор уч'ини*, *резил' уч'ини*, *из'уби об'раз*, *из'уби и'ерде*, *и'укне и'ерде*. Овај синонимски ред сугерише високо развијену свест патријархалних Призренаца о моралном посртању и тежњу говорника да се непоштовање етичких традиционалних вредности језички маркира и вербално изрази осуда хришћански и друштвено неприхватљивог понашања. Наведене језичке јединице манифестују нижи степен грешности у општем смислу,

срамоту, али и наговештавају појачани интензитет социјалне осуде и колективног презира, вербализујући концептуалну везу ‘греота – срамота’.

3.4. Вредносна компонента која одражава везу ‘злочин–казна’ фигурира у турцизму *ак* (тур. *hak*), којим се у српском призренском говору означава „божја правда” и наивно веровање да *доце до ака* ономе ко је такву казну заслужио (*Русију Кабаџа ѿ сѣиже бѣжи ак: обесише ѿ на шадрван. – Акибети, и ѿому арамије Русије Кабаџу доц’оше му до ака. – Бої и Свеїта Бѣтородица мајка дошл’е му н’ему до ака*). Са религиозног становишта православних Призренаца народно празноверје у вези са предвиђањем нечије смрти спада у теже огрешење о божји закон, чему сведочи полисемичност лексема *лавоједан*, *лавојешан* (1. који је склон убијању, који проузрокује нечију смрт. – *Ка Рамадан Заскок шѣо бија лавоједан, наїја немала још јеноѿа ѿаквоѿа*. 2. који предсказује нечију смрт. – *Главоједна, мајко, ѿо свуноч’ сал коби*) и њихових деривата (*Тебе, мори лавоједницо, неје нишѣо зар шѣо му изеде живоїи браїшу ми, ѿвојему мужу. – Тај лавоједница кобеше, кобеше, док не искоба и лаву својему зѣшѣу. – Главојешница лавојешна сал куне, сал коби, бої да ч’ува*). Сујеверје је стереотипна женска особина, а концептуално као ‘нехришћански’ елемент припада фолклорном домену. Вербална репрезентација показује да на периферији грех асоцира са разбојништвом, насиљем, свирепošћу, злочином, сујеверјем, моралном прљавштином, женским безобразлуком, развратом, непоштењем и да у језичком сазнању призренских Срба преовлађују опште карактеристике концептуализације овога појма.

4. Прелазна зона од греха ка покајању и искупљењу појмовно обједињује кривицу, молитву, опраштање. Универзалне дихотомије ‘грех–кривица’, ‘грех–покајање’ и ‘грех–опроштај’ препознају се у лексемама које реализују опште црте концепта: ‘кривица – кривац – молитва – опроштај’: *кабајети* (*Кѣд си учинија ѿај кабајети, а ѿи барем ч’уши*), *кабајетлија* (*За све шѣо бѣдна у нашу кучу кабајетлија је ѿѿадија*), *молїиѿа*, *мол’и се* (*Па се боїу мољеше*), *ѿѿрошїеније*, *ѿѿрашїиѿа*. На позитивној оси орбитирају прототипични носиоци хришћанске етике *ѿраведник*, *ѿраведница*, *ѿраведничѣ*, *доброчїншѣо* (*Ада, ѿој доброчїншѣо њѣѿѿво не ли вала да му се враїи сѣѣ кѣд је он на невољу*), *доброшвор* (*Иди куд ѿвојѣѿа доброшвѿѿра аѿи-Тѿме, ѿн ни сѣѣ нечѣ ѿѣ ѿстїѿви у кал*), где уздржавање од греха, односно нечињење греха, богоугодност, примарно асоцира са праведношћу и доброчинством.

5. Издвојени концептуални знаци детерминишу структуру концепта *грех* у језичком сазнању призренске језичке личности, која се реализује у три домена:

1. религиозни домен (доминанта концепта *гре*, језгро)
 1. религиозно-црквена зона
 2. религиозно-етичка зона;
2. световни домен (центар, периферија)
 1. морални аспект – насиље, злочин, разврат, непоштење
 2. телесни аспект – недостатак, мана;
 3. материјални аспект – штета, грешка
3. фолклорни домен (периферија) – веровања, сујеверје (прорицање, предвиђање).

5.1. Усадржају концепта препознају се универзални знаци греха: ‘нарушавање религиозно-етичких норми’, ‘морални преступ’, ‘погрешан поступак’, ‘неправедно страдање’, ‘физички недостатак’, ‘казна’, ‘покајање’, ‘искупљење’, ‘опраштање’.

5.2. Вербална репрезентација и семантичка интерпретација концепта *грех* у призренској језичкој слици света показују извесне лингвокултурне карактеристике, које одражавају специфичан однос старих Призренаца према Богу, цркви, према својој и туђој вери, према себи и другима; морал, менталитет и поглед на свет српске призренске заједнице под отоманском влашћу, а огледају се у следећим цртама:

1. Семантички садржај доминанте концепта попуњен је искључиво религиозним садржајем, уз потпуно одсуство световних концептуалних ознака ‘неисправан, погрешан поступак’, ‘преступ’, ‘погрешка’, који обележавају национално поимање лексеме *грех* – снажан религиозни елемент водеће речи-концепта *гре* условљен је одржањем православне вере у мултиконфесионалној средини, где је највећи преступ – одрицање од вере.
2. Највећи грех према Богу је непоштовање поста о великим верским празницима.
3. Највећи грех о човечност је неправедност, неправичност према другом, блиском човеку.
4. Најтежа казна за грех је тешка и спора смрт – поимање грешне смрти вербализује се изразом *неч’е умре док не исцеђа три јорјана*.
5. Веровање да се вампири само грешан човек (*Гробнич’и се сај грешиан ч’овек*).
6. Грешна жена је она која је непоштена, неморална у сексуалном смислу, развратна.
7. Грешно дете је оно које чини вербални грех (хули на Бога и свеце, псује).
8. Стереотипни „грешни / јадни, несрећни људи” су мушкарац без игде икога свог (*суокрл’а*), мајка која изгуби дете и болесно дете, који као страдалници, носиоци прародитељског греха изазивају колективно сажаљење.
9. Емоционална компонента сажаљења према онима који физичким недостацима неправедно испаштају „прародитељски грех”.
10. Веровање у божју правду исказано је калкираним изразом *доје до ака* (тур. *hak*) – свакога грешника стићи ће божја казна (*Русиу Кабаиша ја стијже божји ак: обесише ја на шагрван.– Акибей, и тиому арамије Русије Кабаишу дој’оше му до ака. – Бој и Свејша Бојородица мајка дошл’е му н’ему до ака*).
11. У језичком сазнању православних Призренаца међу најтеже злочине спада народно празноверје у вези са предвиђањем нечије смрти.
12. Емоционална компонента презира у низу синонима који вербализују морални преступ, срамни чин (*резилък, йоруџа се, ор учџни, резил’учџни, изџуби образ, изџуби йерге, йукне йерге*).
13. Концепт је у потпуности негативно вредносно конотиран (за разлику од националне и неких европских лингвокултура), а та особеност српског призренског говора и културе је временски и просторно детерминисана.

5.3. Језичка објективизација концепта *грех* (у *Збирци речи* из Призрена Димитрија Чемерицића) обухвата синтагматске, парадигматске и деривационе односе међу репрезентима и илустративни материјал који контекстуално осветљава концептуална обележја.

1. Синтагматски односи: *смрџни гре, гре на душу, чини гре, љага у гре, живи у гре, йере греове; грешник грешни, грешан човек, грешна душа; љолем грешник, шејане-бејане*.
2. Парадигматски односи:
Синоними: *гре, греоџа, грешка; ђаво, врај, бељаја, љкленик, шејџан*.
Антоними: *грешник – йраведник, грешница – йраведница, грешка – ак*.
Деривациони односи: *гре, грешан, грешник, грешница, грешнице, грешка, грешком, греоџа, згреши*.

5.4. На основу когнитивно-семантичке и лингвокултурне анализе формирали смо модел лексикографске одреднице концепта *грех*, односно речи-концепта *гре* у српској призренској лингвокултури, која би у будућем дијалекатском лингвокултурном речнику садржала следеће елементе:

1. Етимолошка зона
2. Концептуални садржај
 1. Религиозно-православна компонента
 2. Нерелигиозна, световна компонента
 3. Фолклорна компонента
3. Когнитивне ознаке концепта

4. Семантичке ознаке концепта
5. Језичка објективизација концепта (вербална репрезентација + илустративни материјал)
 1. Синтагматски односи
 2. Парадигматски односи
 3. Деривациони односи
6. Асоцијације
7. Лингвокултуролошки коментар
8. Допунска (културна) информација

ЛИТЕРАТУРА

- Бајић, Р. (2013). *Лексика из сфере православне духовности у српском језику и њена лексикографска обрада*: докторска дисертација. Доступно на: <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/980>. Приступљено: 2. 11. 2021.
- Боброва Т. О. (2017). Когнитивни анализ концепта «sin» (грех) в библијских текстах. *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 4(70), 59–62. 29. 10.
- Ваховская, О. В. (2012). Вербализация концепта грех в англоязычном дискурсе XIV – XXI веков. *Когниција, комуникација, дискурс. Направление: Филологија*. № 5, 17–36.
- Вуловић, Н. (2015). *Српска фразеологија и религија, Лингвокултуролошка истраживања*. Монографије 23. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Дженкова, Е.А. (2002). Концепт «грех» в русской и немецкой лингвокультурах (опыт анализа паремиологического фонда). *Аксиологическая лингвистика: проблемы изучения культурных концептов и этносоциологии*. Волгоград: Колледж, 101–104.
- Керкез, Д. (2007). Концепт «грех» као део језичке слике света код Срба и Руса. У: *Српски језик, књижевност и уметност*. *Зборник радова са научној скупштини: Српски језик и друштво кретања*. Књ. 1 (ур. Р. Симић). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет 2007, 309–316.
- Кончаревић, К. (2013). Конфронтациона теолингвистика словенских језика: правци истраживања. *Теолингвистичка истраживања словенских језика*. Београд: САНУ, 129–152.
- Кончаревић, К., Петровић, С. (2013). Српска теолингвистика данас: истраживачки проблеми и резултати. *Јужнословенски филолоџ*, 82, 1–2, 159–186.
- Кончаревић, К., Гадомски, А. К. (2014). Преглед теолингвистичких испитивања у Русији, Украјини и Польској (грађа за библиографију). У: *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*. *Зборник радова*, Књ. 16 (прир. Б. Шијаковић). Београд: Православни богословски факултет, 151–178.
- Кончаревић, К. (2015). *Појед у теолингвистику*. Београд: Јасен.
- Кончаревић, К. (2017). *Језик и религија. Појмовник теолингвистике*. Београд: Јасен.
- Кончаревић, К. (2021). Српски језик у светлу теолингвистичких истраживања. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 50/1, 235–243.
- Молодых, В. И., Леонтьева, Т. И. (2018). О концепте «грех» в китайской лингвокультуре. Территория новых возможностей. *Вестник ВГЭС* 2, 167–177.
- Панова, Л. Г. (2000). Грех как религиозный концепт (на примере русского слова «грех» и итальянского «peccato»). *Логический анализ языка: Языки этик*. Москва: Языки русской культуры, 167–177.
- Петровић, С. (2015а). О стереотипу вере из угла вербално-асоцијативног система руског и српског језика. *Црквене студије* 12, 95–107.
- Петровић, С. (2015б). Стереотип духовности у језичкој свести говорника руског и српског језика (на материјалу асоцијативних речника). *Славистика* 19, 285–295.
- Радбиљ, Т. Б., Сайгин, В. В. (2019). Концепт «грех» в контексте лексикографического описания ключевых концептов русской культуры. *Вопросы лексикографии* 15, 36–59.
- Семухина, Е. А. (2008). Концепт «грех» в национальных языковых картинах мира. Автореферат дисертации. Доступно на: <https://cheloveknauka.com/kontsept-greh-v-natsionalnyh-yazykovyh-kartinah-mira>. Приступљено 28. 10. 2021.

Толстая, С.М. (2000). Грех в свете славянской мифологии. В: *Концепт греха в славянской и еврейской культурной традиции*. Сборник статей. Сэфер. Академическая серия. Выпуск 5. Москва: Пробел, 9–43.

THE LINGUACULTURAL AND LEXICOGRAPHIC DESCRIPTION OF THE CONCEPT OF *SIN*
IN THE SERBIAN SPEECH OF PRIZREN

Summary

The goal in this paper is to provide a linguacultural interpretation of the axiologically and culturally marked concept of *sin*, as one of the basic concepts of the spiritual traditional culture of the Serbian population of Prizren, along with its linguacultural lexicographic description. The study is based on the material found in the *Zbirka reči iz Prizrena* volume by Dimitrije Čemerikić, which is a relevant source for linguacultural studies of dialect lexis, considering the fact that it provides important linguistic and extralinguistic information from all spheres of life in old Prizren.

A cognitive-semantic analysis of the concept units has indicated that the concept *sin* in the Serbian speech of Prizren realizes universal characteristics (*sin* → the violation of religious-ethical norms, a moral transgression), but also manifests a series of linguacultural specificities (the concept has a fully negative connotation, the greatest *sin* against God is disregarding the fast on important holidays; the greatest punishment for *sin* is a painful and slow death; some of the greatest crimes include the folk superstition of predicting someone's death; the folk superstition that only a sinful man can become a vampire; that a sinful woman is one lacking morals in a sexual sense, a fornicator; ; the stereotype of “the sinful”, or poor, unhappy man is a man without anyone of his own, of a woman – a mother who loses a child and has an ill child, who as victims, the bearers of the primordial *sin*, evoke collective pity. The lexicographic description of the representative units of the concept is based on the layered ideographic and lexical-semantic structure of the concept itself, it follows the elements of the conceptual content (the religious-semantic structure of the concept; the irreligious, profane component; the folklore component), registers the cognitive and semantic features of the concept, the paradigmatic, syntagmatic, derivational, and associative connections among the constituents, contains illustrative material, a linguacultural comment and additional (cultural) information which contributes to the complete reconstruction of the concept of *sin* in the linguistic knowledge of the Serbian population of Prizren from the end of the 19th and beginning of the 20th century.

Keywords: the concept of *sin*, the Serbian speech of Prizren, linguaculturology, linguacultural lexicography

Тања Миросављевић
Институт за српски језик САНУ, Београд, Србија
tanja77nis@gmail.com